

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А.М. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки: Індивідуальні тьюторські завдання для студентів II-V курсів: Навчальний посібник. – Полтава, 2007. – 359 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра. Ідеали і реалії. – Київ: 2000,– 308 с.
3. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
4. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. - Харків: ХНУ. 2009. – 270 с.
5. Нечепоренко Л.С., Куліш С.М. Педагогічна освіта в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. До 160-річчя кафедри педагогіки. Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2010. – 200 с.
6. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента / Монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 180 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – с. 264-267.

УДК 37.017.7

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Пилипенко Є.О.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Пилипенко Є.О.

Зміни в парадигмі освіти сьогодні вимагають перегляду ролі й місця вчителя в навчально-виховному процесі. Для забезпечення реалізації цих вимог вчитель має володіти навичками професійного самовиховання, яке в контексті педагогічної діяльності виступає фактором формування професіоналізму та професійно-педагогічної культури.

Ключові слова: професійне самовиховання, професіоналізм, професійно-педагогічна культура, професійні якості вчителя, Я-концепція.

РОЛЬ САМОВОСПИТАНИЯ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Пилипенко Е.О.

Перемены в парадигме образования сегодня требуют от учителя навыков профессионального самовоспитания, которое выступает фактором формирования его профессионализма и профессионально-педагогической культуры.

Ключевые слова: профессиональное самовоспитание, профессионализм, профессионально-педагогическая культура, профессиональные качества учителя, Я-концепция.

TEACHER'S SELF-EDUCATION AS AN INSTRUMENT OF ESTABLISHING PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE

Pulypenko E.

Changes in the paradigm of education, nowadays, require the teacher to obtain and develop his or her skills of self-education. This additional instrument of skill is the back bone of the teacher's professionalism which establishes a professional pedagogical culture beneficial to the student.

Key words: professional education, professionalism, professional pedagogical culture, professional qualities.

Актуальність проблеми. Динаміка змін в суспільстві, що визначається євроінтеграцією та глобалізацією, призвела до перегляду парадигми освіти. Так, з авторитарно-імперативної (або так званої «зунівської» – когнітивної), вона змінюється в бік гуманної (особистісно орієнтованої). У Програмі «Вчитель» зазначено, що освіта виступає пріоритетною сферою в соціально-економічному, духовному та культурному розвитку держави [1, с. 1]. Адже саме освіта є засобом формування як окремої особистості окремого громадянина, так і сукупного образу українського народу для світової спільноти в

цілому, виявляючись в його інтелектуальному, культурному, духовно-моральному потенціалі [2, с. 17].

Забезпечення реалізації процесів трансформації системи освіти відбувається шляхом змін змісту навчальних планів, програм, підручників; зміни характеру навчання в бік його гуманізації, інформатизації, інноваційності тощо. Зміна характеру навчально-виховного процесу не може залишити поза увагою і діяльність тієї особи, яка організовує його, а саме – вчителя. Так, забезпечуючи наступність ланок освіти, формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення і саморозвитку впродовж всього життя, учитель і сам має бути готовим до професійного самовдосконалення і саморозвитку в контексті поліпшення професійної компетентності.

На нашу думку, ця вимога може бути забезпечена професійним самовихованням.

Метою статті є визначення феномену професійно-педагогічної культури в педагогічній науці та висвітлення ролі самовиховання вчителя в його формуванні.

Поняття самовиховання в педагогіці не є новим, проте питання визначення його сутності, структури, мети, особливостей перебігу ще не є достатньо дослідженими.

Одні науковці (Ковальов А.Г, Рувинський Л.І., Арет А.Я., Сластьонін В.О., Єлканов С.Б., Орлов Ю.М. та ін.) визначають самовиховання як свідому роботу над собою з метою удосконалення або формування нових якостей особистості. Маркова А.К., Миронова Т.Л., Паригін Б.Д., Саврасов В.П., Шавир П.А. та ін. розглядають самовиховання як розвиток професійно-ціннісного самовизначення особистості. Єлканов С.Б., Ісаєв Є.І., Львова Ю.Л., Маралов В.Г., Рувинський Л.І., Станкин М.І., Орлов Ю.М. та ін. визначають самовиховання як засіб формування професійних здібностей вчителя. Інші дослідники розглядають самовиховання в призмі удосконалення психічних процесів особистості (Якобсон В.М. – самовиховання почуттів, Агафонов Т.У., Хохлов С.І. – самовиховання волі, характеру тощо).

Підсумовуючи аналіз поглядів сучасних авторів стосовно явища самовиховання особистості, можна сказати, що самовиховання в загаль-

ному сенсі – це свідомий, цілеспрямований, соціально детермінований процес саморегуляції з метою удосконалення своєї особистості. В більш вузькому значенні вектор самовиховання визначається специфікою мети, цілі, яку ставить перед собою людина. Так, це може бути формування певних якостей (доброта, терпимість, організованість, самокритичність, відповідальність, сміливість, ініціативність, витримка та самовладання тощо) або удосконалення психічних процесів (пізнавальних – мислення, уваги, пам'яті, уяви, мовлення, сприймання; емоційно-мотиваційних – емоцій, почуттів, станів, мотивації, волі; особистісних – рис характеру, темпераменту, інтелекту тощо).

На фізіологічному рівні самовиховання є саморегуляцією вищої нервової діяльності, що виявляється в поєднанні умовних та безумовних рефлексів (І.П. Павлов). На психологічному рівні самовиховання є збалансуванням процесів збудження і гальмування. Уся психічна діяльність людини є проявами цих двох провідних процесів. Їх комбінації та взаємодії складають основу психічного розвитку індивіда.

Проблемі професійно значущих якостей присвячено багато наукових праць (Кузьміна Н.В., Щербаков А.І., Риков Н.А., Сластьонін В.О., Журавльов В.І. та ін.). На сьогодні єдиної класифікації якостей вчителя не існує, проте всі науковці сходяться у визнанні їх важливості для ефективності праці педагога.

Даючи визначення професійно значущим якостям, можна сказати, що це ті показники особистості вчителя, якими можна описати вимоги до нього як суб'єкта педагогічної діяльності. Іншими словами, це ті характеристики сторін особистості, які дозволяють їй ефективно та на високому рівні виконувати професійну діяльність.

Високі результати професійної діяльності характеризують компетентність та професіоналізм виконавця. З точки зору педагогіки, мова йде про професіоналізм та професійну майстерність вчителя.

За Сластьоніним В.О. професіоналізм учителя – якісна характеристика його як суб'єкта педагогічної діяльності, що відображає високий рівень професійної компетентності та особистісної готовності до продуктивного розв'язання педагогічних задач; це інтегральне особистісне утворення. За Кан-Каліком В.А. професіоналізм – це готовність до творчого розв'язання педагогічних задач. Каптерев П.Ф. стверджує,

що професіоналізм – це дієздатність учителя як активного суб'єкта педагогічного процесу, орієнтованого на самовиховання та саморозвиток особистості. Л.Л. Шевченко пропонує 2 критерії визначення професіоналізму: суб'єктивний (індивідуальні моральні установки особистості) та об'єктивний – обов'язковий комплекс професійно значущих якостей (терпимість, доброзичливість, чуткість, врівноваженість, витонченість, співчуття, людяність) [3, с. 13].

Важливою сутнісною характеристикою вчителя, складовою його професійної підготовки, показником рівня сформованості педагогічної діяльності є педагогічна культура, яка генетично пов'язана з духовною і професійною культурою особистості.

Професійно-педагогічна культура за Ісаєвим І.Ф. – міра і спосіб творчої самореалізації особистості в різних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на засвоєння та створення педагогічних цінностей, технологій і здібностей особистості. Виступаючи особистісною характеристикою, педагогічна культура викладача виступає як спосіб його професійної діяльності, що забезпечує розв'язання професійних задач [4, с. 162].

На думку Білоусової Т.Ф., Бондаревської Є.В педагогічна культура є сутнісною характеристикою особистості й діяльності педагога, певною системою цінностей, засобів діяльності і професійної поведінки. Вона складається з компонентів:

- 1) професійні знання;
- 2) професійні уміння (інформаційні, визначення мети, організаторські, комунікативні, аналіз і самоаналіз; педагогічна техніка, прикладні, планування навчальної діяльності, морально-вольова саморегуляція);
- 3) особистісно-професійні якості педагога (педагогічна спрямованість, інтереси і духовні потреби, ставлення до педагогічної праці, саморегуляція, культура поведінки і спілкування, моральні якості);
- 4) досвід творчої діяльності (творчі вміння в педагогічній, виховній і суспільній праці; розвиток педагогічного мислення; вибір і обґрунтування своєї педагогічної діяльності).

Сформованість педагогічної культури характеризує творчу особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернатив-

но, незадоволена одержаними здобутками, здійснює пошук причин тих чи інших явищ, володіє розвинутим прагненням до творення. Формування педагогічної культури означає розвиток у самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої дії і вчинки [5, с. 45].

Критерієм культури особистості, на думку Деркача А., є оптимальність і конструктивність її власного самовираження, самореалізації і того способу професійної діяльності, за допомогою якого вона здійснює цю діяльність.

Феномен професійно-педагогічної культури можна уявити як інтегральну якість особистості педагога, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності вчителя і мету професійного самовдосконалення. Основним змістом професійно-педагогічної культури вчителя є його здатність до безперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, перетворювальної діяльності, свідомого підкорення діяльності ціннісним соціокультурним пріоритетам, ефективного самоуправління і творчої самореалізації.

Підсумовуючи аналіз поглядів стосовно професійно-педагогічної культури, можна сказати, що це інтегральна якість особистості педагога, яка обумовлює його спосіб професійної діяльності та виступає умовою творчої самореалізації.

Виходячи з твердження про професійно-педагогічну культуру як інтегральне утворення в структурі особистості педагога, доцільним буде визначення ролі самовиховання вчителя як засобу саморегуляції педагогічної діяльності та формування професійно-педагогічної культури.

Таким чином, результати аналізу теорії і практики самовиховання вчителя дали змогу визначити, що професійне самовиховання – це важливий компонент педагогічної діяльності, що виявляється в різних формах його активності, та спрямований на оволодіння професіоналізму та формування професійно-педагогічної культури.